

Українська дипломатія та політика: вчора, сьогодні, завтра

Анатолій ЗЛЕНКО,
Міністр закордонних справ
України у 1990-1994 рр.,
2000-2003 рр.

Момент переходу нашої країни зі статусу союзної республіки до статусу незалежної держави я застав на посаді Міністра закордонних справ. Такі моменти не забуваються... Було дуже багато важливих зустрічей, адже на порядку денному нової держави постала низка серйозних питань, які вимагали термінового ухвалення рішень. І зараз перед моїми очима проходять події того часу. Хіба можна забути розгляд і голосування по моїй кандидатурі на посаду першого Міністра закордонних справ незалежної України у Верховній Раді? У цілому можу сказати, що 1991 р. став серйозним викликом Новій Епосі, яка супроводжувалася турбулентними процесами, сповненими протиріч, розчарувань, невизначеністю та неприхованою радістю. Усе було схоже на киплячий вулкан, із якого ось-ось вирветься розпечена плазма. Водночас це був доволі тривожний період. Згадаймо, приміром, події у Москві, зіткнення в Грузії та біля телецентру у Вільнюсі, згодом ГКЧП і т. п. Ще в часи існування радянської держави було чимало неясного. Тим більше, що все ускладнювалося постійними інтригами та розмовами ні про що. Цікаво було спостерігати, як керівництво маневрувало. Теоретично,

начебто розуміло, що потрібно робити, а на практиці виявляло повну неспроможність. Як маневр, що мав відволікати, була задумана так звана перебудова. Однак вона так і не здійснилася, потонувши у словах, і з часом усе повернулося на круги своя. Країна продовжувала рухатися незрозумілим курсом без досвідченого керманіча. Керівництво не здатне було дати чітку відповідь на запитання та сподівання людей, які піднялися на боротьбу за демократію і свободу.

Вирішальну роль у той період, безумовно, відіграв народ України, який 1 грудня 1991 р. підтвердив на Всеукраїнському референдумі Акт проголошення незалежності України і тим самим відповів на запитання: чого прагнуть українці і що бачать своєю кінцевою ціллю? Напевно, треба віддати належне народним депутатам першого скликання Верховної Ради України, окремим громадсько-політичним організаціям – Народному Руху України, його лідерам – В'ячеславу Чорноволу, Івану Драчу та іншим. Заради справедливості необхідно відзначити, що важливу роль на етапі боротьби за нову державу також відіграв Леонід Кравчук, який зумів налагодити діалог із суспільством і представляти інтереси влади перед народом. Можна говорити і про плеяду націонал-патріотів того часу, які наполегливо боролися за незалежність України.

Що стосується зовнішньополітичних можливостей країни, реалізованих у той період, можу сказати, що вітчизняній дипломатії вдалося завдяки продуманим і цілеспрямованим діям у стислі терміни забезпечити міжнародне визнання України, визначити стратегічні зовнішньополітичні орієнтири держави, створити нове зовнішньополітичне відомство та сформувати нову дипломатичну службу державного рівня. Завдяки переговорним механізмам, візитам представників України та візитам в Україну іноземних офіційних осіб у перший рік незалежності молода держава була визнана більш ніж 100 країнами світу. Згодом дипломатичні відносини було встановлено з понад 140 державами. Власне це й зміцнило віру народу в майбутнє своєї держави, стало тріумфальним результатом великої роботи, яка для кожного дипломата була сповнена романтики та прагнення до якнайшвидшої самостійної участі в міжнародних від-

носінах. Першою державою, що визнала Україну у Східній Європі, була Польща (2 грудня 1991 р.), у західному світі – Канада (2 грудня 1991 р.). Ми віддаємо належне сміливості та мудрості керівництва цих країн. Адже вони й поклали початок подальшого масового міжнародного визнання незалежності України іншими державами, у тому числі такими провідними, як США, країни Західної Європи, Азії, Африки, практично всіма країнами всіх континентів.

Чого не вдалося досягти? Якщо відверто, не повністю вдалося розв'язати комплекс питань, пов'язаних із правонаступництвом після розпаду СРСР. На жаль, частина цих проблем досі залишається невирішеною для України, головним чином, у сфері українсько-російських відносин. Однак сторони розуміли і розуміють, що від подолання суперечливих пунктів залежить не лише встановлення взаємної довіри та взаємовигідної співпраці – реально

це життєва необхідність, як для України, так і для Росії.

Аби досягти успіху на всіх напрямках, сьогоdnішній вітчизняний дипломатії, на мій погляд, варто додати більшої креативності та зовнішньополітичної ініціативи, а також більших можливостей для адаптації до сучасних міжнародних відносин. Одночасно необхідно забезпечити розвиток медіа-дипломатії, налагодити грамотне супроводження оперативної діяльності. Тоді українська дипломатія зможе активніше брати участь у вирішенні складних проблем соціального та економічного розвитку країни, гідно представляти нашу державу на міжнародній арені, захищати її інтереси та піднімати авторитет у всьому світі.

Жодна сфера діяльності держави на сьогодні не обходиться без дипломатичної підтримки. На моє переконання, це і є головний результат роботи дипломатичної служби протягом 22 років незалежності України. Дипломати беруть активну участь у різноманітних зустрічах і переговорах, ефективно просувають інтереси нашої держави, домагаючись збереження стабільного міжнародного становища країни. За роки незалежності вирішувалися й інші завдання: важливим фактором стала державна євроінтеграційна політика. Докладалися зусилля для включення національного господарства нашої країни у світові економічні системи з метою повноцінного економічного розвитку та входження країни до міжнародного конкурентного середовища. Мені приєм-

но відзначити, що вже у початковий період становлення нашої держави українська дипломатія домоглася максимально широкої свободи дій на міжнародній арені.

Хотів би акцентувати увагу на тому, що при зміні керівників зовнішньополітичного відомства зберігалася спадковість. Цьому сприяло ухвалення Верховною Радою України Постанови «Про основні напрями зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 р. і, звичайно, основним орієнтиром була «Декларація про державний суверенітет України» від 16 липня 1991 р., де вперше вищим законодавчим органом країни закладались основи зовнішньої політики майбутньої незалежної держави. Усі працювали, керувались цими важливими політико-правовими документами. Однак не можу не згадати про ухвалене Верховною Радою України рішення про майбутній без'ядерний статус країни. Проблема ядерного потенціалу в ті часи нависла над незалежною Україною та її зовнішньою політикою, як чорна грозова хмара, і була використана низкою ядерних

держав, передусім Росією та США, що лягло важким тягарем на шляху державного будівництва. Перед Україною було поставлено чіткі умови: або вона буде визнана міжнародним співтовариством як незалежна держава, або залишиться країною-парією, слабкою, але з ядерною дубинкою в руках. На думку наших партнерів, оптимальним варіантом була рішуча і швидка відмова від ядерної зброї, дотримання, як відповідальна держава, попередньо взятих на себе зобов'язань. Сьогодні можу сказати, що в тих умовах таке рішення було нереальним, оскільки політична обстановка в перші роки незалежності відрізнялася від ідеальних уявлень деяких українських і зарубіжних політиків того часу. Подолавши всі перипетії переговорів із ядерного озброєння й аналізуючи те, як реагують нині ядерні держави на наміри окремих країн придбати ядерну зброю, можна відверто говорити про те, що ми не мали тоді іншого вибору. Тому вважаю, що свого часу заради збереження незалежності ми змушені були піти на цей крок і відмовитися від

ядерної зброї. Україна впоралася з кинутим їй викликом, витримала тест на професіоналізм і відповідальність.

Наша країна 22 роки тому була частиною великої держави з дуже непростим геополітичним становищем. Міжнародно-політичний ландшафт був покритий щільним туманом холодної війни та водночас являв собою палітру різноманітних подій, ідеологічне, блокове та геополітичне протистояння між Заходом і Сходом.

Відмінність нинішньої ситуації полягає в тому, що ми маємо власну державу, яка розвивається в нових умовах і є стратегічно важливим регіональним стабілізуючим фактором.

Те, що вдалося зробити за 22 роки незалежності кожному керівникові зовнішньополітичного відомства за час своєї каденції, залежало від багатьох факторів, у тому числі авторитету у своїй країні та за її межами, напрацьованих контактів і досвіду. На мій погляд, усі колеги активно працювали над питаннями євроінтеграційної політики, забезпеченням безпеки, побудовою дружніх відносин із провідними державами світу, активною участю України в діяльності ООН та інших міжнародних організацій.

І нинішня дипломатична служба, як на початках незалежності, покликана з максимальною користю для України використати всі аспекти розвитку міжнародних відносин, що постійно трансформуються. Адже, як сказав свого часу один авторитетний політик: «Велич держави залежить від якості її дипломатії».

